

КРИТЕРІАЛЬНИЙ ПІДХІД ДО ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНОЇ СПРЯМОВАНOSTІ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ ЛІКАРІВ

Халло О. Є.

*кандидат медичних наук,
доцент кафедри гістології, цитології та ембріології
Івано-Франківський національний медичний університет
вул. Галицька, 2, Івано-Франківськ, Україна
orcid.org/0000-0003-3383-8486
luska.if@gmail.com*

Ключові слова: *критерії, показники, компоненти, психолого-педагогічна спрямованість, майбутні лікарі, професійна підготовка.*

Статтю присвячено проблемі професійної підготовки майбутніх лікарів. Реформування вищої освіти в Україні ставить підвищені вимоги до підготовки конкурентоспроможних майбутніх фахівців, які повинні бути не лише озброєні якісними психолого-педагогічними знаннями, а й уміти використовувати їх у професійній діяльності. Схарактеризовано основні компоненти психолого-педагогічної спрямованості професійної діяльності майбутніх лікарів: мотиваційно-ціннісний, знансвий, комунікативний, відтворювальний. Підкреслено, що виокремлення мотиваційно-ціннісного компонента ґрунтується на розумінні мотивації як внутрішнього стану особистості. Лікар має усвідомлювати необхідність педагогічної підготовки, її значущість для успішної професійної діяльності та прагнути ефективно співпрацювати з пацієнтами та членами їхніх родин. Наголошено, що знансвий компонент відображає свідомі уявлення лікарів про пацієнта, його спосіб життя, оточення. Акцентовано увагу на тому, що його професійний контекст не лише містить професійно значущі знання з медицини, педагогіки і психології, а й пов'язаний із розвитком пізнавальних здібностей та особистісних потреб майбутніх лікарів щодо самоосвіти і самовдосконалення, їхньої здатності до сприймання та осмислення необхідної інформації. Установлено, що комунікативний компонент психолого-педагогічної компетентності майбутніх медичних працівників сприяє зорієнтованості у різних комунікативних ситуаціях, а також здатності ефективно взаємодіяти з пацієнтами та членами їхніх родин. Доведено, що відтворювальний компонент педагогічної компетентності у майбутніх лікарів передбачає розвиток етико-деонтологічної культури у взаємодії з пацієнтами. У дослідженні сформульовано критерії та показники рівнів психолого-педагогічної спрямованості до професійної діяльності майбутніх лікарів. Уточнено мотиваційний, когнітивно-змістовий, професійно-комунікативний, репродуктивно-діяльнісний критерії з показниками рівнів психолого-педагогічної спрямованості до професійної діяльності майбутніх лікарів.

CRITERIA-BASED APPROACH TO THE PSYCHOLOGICAL-PEDAGOGICAL ORIENTATION OF THE PROFESSIONAL TRAINING OF FUTURE DOCTORS

Khallo O. E.

Doctor of Medicine,

Associate Professor at the Department of Hystology, Cytology and Embryology

Ivano-Frankivsk National Medical University

Nalytska str., 2, Ivano-Frankivsk, Ukraine

orcid.org/0000-0003-3383-8486

luska.if@gmail.com

Key words: *criteria, indicators, components, psychological and pedagogical orientation, future doctors, professional training.*

The article is devoted to the problem of professional training of future doctors. The reform of higher education in Ukraine places increasing demands on the training of competitive future specialists, who must not only be armed with high-quality psychological and pedagogical knowledge, but also be able to use them in professional activities. The main components of the psychological and pedagogical orientation of the professional activity of future doctors are characterized: motivational and value-based, knowledge-based, communicative, and reproductive. It is emphasized that the isolation of the motivational and value component is based on the understanding of motivation as an internal state of the individual. The doctor must realize the need for pedagogical training, its significance for successful professional activity and strive to effectively cooperate with patients and their family members. It is emphasized that the knowledge component reflects the conscious ideas of doctors about the patient, his lifestyle, and environment. Attention is focused on the fact that its professional context not only contains professionally significant knowledge in medicine, pedagogy, and psychology, but is also associated with the development of cognitive abilities and personal needs of future doctors regarding self-education and self-improvement, their ability to perceive and comprehend the necessary information. It has been established that the communicative component of the psychological and pedagogical competence of future medical professionals contributes to orientation in various communicative situations, as well as the ability to effectively interact with patients and their family members. It has been proven that the reproducible component of pedagogical competence in future doctors involves the development of an ethical and deontological culture in interaction with patients. The study formulated criteria and indicators of the levels of psychological and pedagogical orientation to the professional activity of future doctors. The motivational, cognitive-semantic, professional-communicative, reproductive-activity criterion with indicators of the levels of psychological and pedagogical orientation to the professional activity of future doctors was specified.

Постановка проблеми. Сучасне реформування системи охорони здоров'я в Україні, продиктоване євроінтеграційними прагненнями суспільства, висуває нагальну потребу впровадження інновацій у процес професійної підготовки майбутніх лікарів. Саме від рівня їхньої підготовки залежить ефективність функціонування медицини у ХХІ ст. Отже, модернізація національної системи вищої медичної освіти об'єктивно вимагає реалізації практичних заходів, спрямованих на забезпечення відповідності стандартів підготовки

українських медичних кадрів західноєвропейським критеріям професійної підготовки лікаря.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблему професійної підготовки майбутніх лікарів досліджувала низка науковців С. Бухальська, Ю. Вороненко, М. Гребняк, О. Гуменюк, Л. Дудікова, В. Москаленко, Х. Мазепа, В. Мельник та ін. Особливості фахової підготовки майбутніх лікарів виступили предметом наукових розвідок В. Дубрової, Н. Іванькової, Г. Кліщ, Ю. Колісник-Гуменюк, І. Кузнецової, М. Лісо-

вого, В. Подрушняк, І. Радзівєвської, С. Тихолаз, Я. Цехмістра, Т. Шутько та ін. Розвиток особистості майбутнього медика досліджено в публікаціях І. Балякової, Л. Островської, Е. Самборської; підготовку сімейних лікарів окреслено в працях науковців Ю. Вороненко, Г. Лисенко, І. Паламаренко, Л. Сидорчук, А. Царенко та ін.

Водночас вимагає більш глибокого висвітлення проблема розкриття основних компонентів, критеріїв та показників психолого-педагогічної спрямованості професійної підготовки майбутніх лікарів.

Мета статті – виявлення критеріїв, показників та визначення компонентів психолого-педагогічної спрямованості до професійної діяльності майбутніх лікарів.

Виклад основного матеріалу дослідження. Реалізація критеріального підходу в межах дослідження включає урахування чинників, які спільно забезпечують результативність експериментальної методики психолого-педагогічної підготовки майбутніх лікарів у контексті університетської медичної освіти. Для розуміння компонентів психолого-педагогічної спрямованості майбутніх лікарів важливо враховувати специфіку феномена психолого-педагогічної компетентності та особливості їхньої професійної діяльності. Це створює методологічний фундамент для аналізу й інтеграції психолого-педагогічних аспектів у їхній професійній підготовці.

Узагальнення матеріалів, що досліджуються, дає можливість визначити компоненти психолого-педагогічної спрямованості до професійної діяльності майбутніх лікарів: *мотиваційно-ціннісний, знаннєвий, комунікативний, відтворювальний*.

Мотиваційно-ціннісний компонент є важливим складником професійно-педагогічної компетентності майбутніх лікарів, що включає орієнтири, мотиви й цінності, які визначають спрямованість їхньої діяльності у сфері медицини та освіти. Він відображає високу значущість психолого-педагогічної підготовки, усвідомлення її необхідності, прагнення до професійної самореалізації та позитивне ставлення до майбутньої професії. Основою виокремлення цього компоненту є розуміння мотивації як внутрішнього стану особистості, який спонукає до активної педагогічної діяльності та спрямовує поведінку на досягнення цілей освітнього процесу. Лікар, який усвідомлює важливість педагогічної підготовки для своєї професії, буде прагнути відшліфувати навички ефективної взаємодії з пацієнтами та їхніми родинами. Важливою умовою підвищення якості підготовки студентів медичних спеціальностей є формування їхньої професійної мотивації, адже вона суттєво впливає на успіх навчального процесу. У центрі освітнього процесу має залишатися особистість студента – його мотиви, цілі, психологічні особли-

вості та особистісний потенціал. Викладач, базуючись на рівні знань і навичок студента, установлює освітню мету заняття, структурує і коригує процес навчання так, щоб сприяти особистісному розвитку молодих фахівців. Він також поглиблює ціннісний контекст професії, формуючи у студентів стійку потребу активно здобувати її.

Мотиваційно-ціннісний аспект педагогічної діяльності лікарів демонструє суб'єкт-суб'єктну природу такої співпраці, що розгортається у сфері якісно-оцінних взаємин та базується на внутрішній мотивації фахівця. Сукупність мотивів досягнення успіху в освітньому процесі, а також деонтологічних і педагогічних цінностей формує мотиваційну сферу майбутніх лікарів. Це визначає їхнє ставлення до професійно-педагогічної діяльності та гуманістичні пріоритети. Таким чином, мотиваційно-ціннісний компонент педагогічної компетентності лікарів сприяє формуванню внутрішнього прагнення до професійного вдосконалення й особистісного зростання. Він також охоплює планування власного розвитку в професійній сфері та ставлення до здоров'я людини як найвищої цінності.

Знаннєвий компонент педагогічної компетентності лікарів служить базою для правильного виконання ними професійно-педагогічної діяльності. Завдяки знанням майбутні медичні фахівці здатні визначати способи вирішення практичних завдань, планувати необхідні дії для досягнення бажаного результату та оцінювати його ефективність. Окрім того, активізується процес їхньої пізнавальної діяльності. У межах дослідження цей компонент охоплює систему знань із психології та педагогіки, які пояснюють закономірності освітнього процесу, специфіку педагогічної взаємодії між лікарем і пацієнтом, методи проектування та організації освітньої діяльності пацієнта, а також її управління у лікувально-профілактичному контексті. Сюди ж входять форми, методи і засоби педагогічного впливу. Формування знаннєвого компонента педагогічної компетентності під час підготовки лікарів має спрямовуватися не лише на накопичення певної кількості знань, а й на їх глибоке осмислення як основи для ефективної професійно-педагогічної діяльності. Це включає усвідомлення їх важливості для професійного розвитку, розуміння їхньої ролі в самовдосконаленні, а також здатність адекватно сприймати важливу інформацію в конкретних професійних ситуаціях. Таким чином, знаннєвий компонент педагогічної компетентності лікарів формує їхнє усвідомлене ставлення до пацієнта, його способу життя та соціального оточення. Цей компонент не обмежується суто медичними знаннями, а охоплює аспекти психології і педагогіки, стимулюючи розвиток пізнавальних здібностей і осо-

бистісних потреб майбутніх лікарів у самоосвіті та постійному вдосконаленні. Він також сприяє їхній здатності ефективно сприймати та аналізувати професійно значущу інформацію.

Комунікативний аспект педагогічної компетентності лікарів охоплює сукупність навичок і вмінь, необхідних для ефективної реалізації їхньої професійно-педагогічної діяльності. Основні завдання, такі як навчання пацієнтів та їхніх родичів або проведення просвітницької роботи, відбуваються через міжособистісне спілкування, суть якого полягає у досягненні певного результату – зміни поведінки та діяльності іншої людини. Для успішного здійснення міжособистісного комунікування в лікувально-профілактичному процесі лікарі повинні володіти здібностями до розуміння, сприйняття та адекватного моделювання образу співрозмовника, впливу на нього. Це включає уміння налаштовуватися на спілкування з пацієнтом, продумувати план комунікативної взаємодії, здійснювати педагогічний вплив, застосовувати відповідні комунікативні засоби з урахуванням індивідуальних особливостей пацієнтів, а також адаптуватися до ситуаційних умов. Лікарі повинні дотримуватися норм мовної культури, вести конструктивний діалог у педагогічному процесі, забезпечувати постійний зворотний зв'язок та цілеспрямовано керувати своєю поведінкою для досягнення певних педагогічних цілей.

Таким чином, комунікативний компонент психолого-педагогічної компетентності майбутніх медичних працівників демонструє їхню здатність орієнтуватися в широкому спектрі комунікативних ситуацій, базуючись на набутих знаннях і досвіді. Цей компонент також відображає уміння ефективно взаємодіяти з пацієнтами та їхніми родичами, спираючись на розуміння себе й інших, ураховуючи постійне змінювання психічних станів співрозмовників. Це передбачає не лише усвідомлення змісту педагогічного спілкування, а й засвоєння відповідних методів і технік впливу на пацієнтів. У процесі навчання в медичних закладах освіти важливо стимулювати внутрішні ресурси майбутніх лікарів для успішної комунікації та формувати їхні комунікативні якості. Такі підходи сприяють запобіганню конфліктам і дають змогу прогнозувати ефективність педагогічного процесу.

У процесі дослідження *відтворювальний компонент* набуває особливого значення, оскільки він спрямований на формування у майбутніх медичних працівників навичок застосування отриманих психолого-педагогічних знань для ефективного вирішення різноманітних ситуацій у лікувально-профілактичній діяльності. Це вимагає від студентів освоєння відповідних умінь та підходу до освітньої роботи. Успішність педагогічної взаємодії у рамках лікувально-профілактичного процесу

зумовлюється правильним вибором методів, прийомів, засобів навчання, а також усвідомленням цілей та завдань освітньої діяльності, застосуванням сучасних досягнень у сфері психології та педагогіки, урахуванням дидактичних принципів і закономірностей. Додатково важливо зазначити, що ефективність навчання пацієнтів залежить від їхньої особистої мотивації, активності та прагнення до одужання чи покращення стану здоров'я. Лікар повинен організовувати освітній процес так, щоб пацієнти разом зі своїми родинами були переконані у значущості та необхідності подібного навчання. Таким чином, розбудова відтворювального компонента педагогічної компетентності у майбутніх лікарів передбачає розвиток етико-деонтологічної культури у їхній взаємодії з пацієнтами. Окрім цього, ключовою є здатність організовувати навчання хворих на основі гуманістичних принципів, реалізуючи дидактичні засади, використовуючи оптимальні форми та методи, спрямовані на вирішення педагогічних завдань у межах конкретної ситуації чи об'єкта.

Основним елементом оцінки якості навчання є поняття «критерій». У психолого-педагогічних джерелах його визначають як: мірило для оцінювання встановлених параметрів, що описуються через певні показники; інструмент для визначення або оцінки предмета чи явища; основу для класифікації [1, с. 98]. Також критерій трактують як ознаку, на якій базуються оцінювання, визначення чи класифікація [6, с. 143], та сукупність характеристик, що формують оцінку педагогічних умов, процесів і результатів навчальної діяльності відповідно до поставлених цілей [4, с. 434].

Згідно з визначенням З. Курлянд, критерієм є мірило оцінки або судження, а також необхідна і достатня умова прояву чи існування явища або процесу [5, с. 120]. Науковиця наголошує, що аналіз будь-якої досліджуваної величини має включати не лише її ознаки, а й критерії, які конкретизують прояв тієї чи іншої ознаки у контексті процесу чи явища [5, с. 120].

У педагогічній науці критерії диференціюють залежно від напрямів дослідження: критерії ефективності педагогічного процесу, професійної освіти, освіченості, виховного процесу, статистичні критерії, критерії оцінки якості педагогічної діяльності та ін. Наприклад, критерії освіченості (або розвиненості) особистості визначають через показники, які охоплюють такі аспекти: якість, системність і чіткість понять, якими оперує індивід; ясність, конкретність і гнучкість мислення; здатність ставити запитання, формулювати та перевіряти гіпотези; усвідомлення взаємозв'язку між предметами і явищами та тенденцій у розвитку процесів; продуктивність розумових операцій та результативність діяльності [2, с. 245–246].

Критерії якості педагогічної діяльності визначаються як ознаки, що дають змогу оцінити ступінь відповідності її цілям, стандартам і нормам. Вони покликані забезпечити якісне оцінювання педагогічної діяльності через кількісний показник досягнення запланованих цілей, закладених у вимогах, описах або графічних моделях, а також у визначених нормативах чи стандартах [4, с. 435]. У науковій літературі питання формування критеріїв для педагогічної практики залишається відкритим і дискусійним, як і підходи до їх трактування. Критерії та показники якості освітньої діяльності – це сукупність характеристик, які використовуються для оцінювання умов, процесу і результатів освітньої роботи, їх відповідності встановленим цілям. [3, с. 318].

Для констатації рівнів психолого-педагогічної спрямованості до професійної діяльності майбутніх лікарів було визначено критерії та показники. Загалом було визначено такі критерії: *мотиваційний* із показниками: усвідомлення майбутніми медичними працівниками необхідності психолого-педагогічних знань; наявність інтересу та вмотивованості майбутніх медичних працівників до психолого-педагогічної спрямованості професійної діяльності; *когнітивно-змістовий* із показниками: обізнаність студентів із психологічними поняттями

«особистість», «пам'ять», «увага», «характер», «емоції»; обізнаність студентів із педагогічними поняттями «освітні технології», «педагогічна технологія», «медична педагогіка», «коригувальна медична педагогіка»; *професійно-комунікативний* із показниками: уміння проектувати комунікативну взаємодію з пацієнтом; уміння будувати конструктивний діалог у межах конкретної комунікативної ситуації; *репродуктивно-діяльнісний* із показниками: уміння добирати ефективні форми і методи навчання в лікувально-профілактичному процесі; уміння застосовувати психолого-педагогічні знання у професійній діяльності.

Висновки та перспективи подальших розробок у цьому напрямі. Отже, критерій можна охарактеризувати як «мірило оцінювання» результатів діяльності, зміст якого розкривається через систему показників. Ґрунтуючись на проведеному аналізі та зважаючи на мету дослідження, під критеріями ефективності підготовки майбутніх лікарів до професійної діяльності слід розуміти сукупність ознак, що відображають окремі аспекти психолого-педагогічної професійної підготовки.

Перспективу подальших розвідок у цьому напрямі вбачаємо у визначенні рівнів психолого-педагогічної спрямованості до професійної діяльності майбутніх лікарів.

ЛІТЕРАТУРА

1. Гмизіна Н.А. Словник психолого-педагогічних термінів і понять (на допомогу працівникам навчальних закладів міста). Нова Каховка : ММК, 2014. 268 с.
2. Гончаренко С.У. Український педагогічний енциклопедичний словник. Рівне : Волинські обереги, 2011. 552 с.
3. Дроненко В.Г. Дослідження комунікативної компетентності майбутніх лікарів. *Медична освіта*. 2018. № 4. 41–47.
4. Енциклопедія освіти / гол. ред. В.Г. Кремін. Київ : Юрінком Інтер, 2008. 1040 с.
5. Курлянд З.Н. Професійна усталеність вчителя – основа його педагогічної майстерності. Одеса, 1995. 160 с.
6. Новий тлумачний словник української мови : у 3-х т. / уклад. В. Яременко, О. Сліпущко. Київ : Аконті, 2006. Т. 3. 862 с.

REFERENCES

1. Hmyzina N.A. (2014). Slovyk psykhologo-pedahohichnykh terminiv i poniat (na dopomohu pratsivnykam navchalnykh zakladiv mista) [Dictionary of psychological and pedagogical terms and concepts (to help employees of educational institutions of the city)]. Nova Kakhovka : MMK, 268 s.
2. Honcharenko S.U. (2011). Ukrainskyi pedahohichnyi entsyklopedychnyi slovnyk [Ukrainian Pedagogical Encyclopedic Dictionary]. Rivne : Volynski oberehy, 552 s.
3. Dronenko V.H. (2018). Doslidzhennia komunikatyvnoi kompetentnosti maibutnikh likariv [Research on the communicative competence of future doctors]. *Medychna osvita*. № 4. 41–47.
4. Entsyklopediia osvity [Encyclopedia of Education] / holov. red. V.H. Kremin; APN. K. : Yurinkom Inter, 2008. 1040 s.
5. Kurliand Z.N. (1995). Profesiina ustaleniist vchytelia – osnova yoho pedahohichnoi maisternosti [A teacher's professional stability is the basis of his pedagogical skills]. Odessa, 160 s.
6. Novyi tлумachnyi slovnyk ukrainskoi movy u trokh tomakh 200 000 sliv u 3-kh t. [New explanatory dictionary of the Ukrainian language in three volumes, 200,000 words in 3 volumes] / Uklad. V. Yaremenko, O. Slipushko. Kyiv : Vydav-vo «Akonit», 2006. T. 3. 862 s.

Дата першого надходження рукопису до видання: 24.08.2025

Дата прийнятого до друку рукопису після рецензування: 18.09.2025

Дата публікації: 20.10.2025